

PRESUDA SUDA

20. ožujka 1997.(*)

„Državne potpore – Povrat nezakonite potpore – Primjena nacionalnog prava – Ograničenja”

U predmetu C-24/95,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 177. Ugovora o EZ-u, koji je uputio Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud, Njemačka) u postupku između

Land Rheinland-Pfalz

i

Alcan Deutschland GmbH,

uz sudjelovanje **Oberbundesanwalt beim Bundesverwaltungsgericht,**

o tumačenju članka 92. i članka 93. stavka 3. Ugovora o EZ-u u vezi s obvezom nacionalnih tijela da izvrše povrat nezakonite državne potpore kada nacionalna pravila kojima se štiti primatelj potpore to otežavaju,

SUD,

u sastavu: G. C. Rodríguez Iglesias, predsjednik, J. C. Moitinho de Almeida i J. L. Murray (predsjednici vijeća), P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, D. A. O. Edward, J.-P. Puissechet, G. Hirsch, P. Jann (izvjestitelj), H. Ragnemalm i M. Wathelet, suci,

nezavisni odvjetnik: F. G. Jacobs,

tajnik: H. A. Rühl, glavni administrator,

uzimajući u obzir pisana očitovanja koja su podnijeli:

- za Land Rheinland-Pfalz, profesor Siegfried Magiera, Hochschule für Verwaltungswissenschaften, Speyer,
- za Alcan Deutschland GmbH, Reiner Kurschat, član odvjetničke komore u Frankfurtu na Majni,
- za njemačku vladu, Ernst Röder, Ministerialrat u saveznom ministarstvu gospodarstva, i Gereon Thiele, procjenitelj u istom ministarstvu, u svojstvu agenata,
- za austrijsku vladu, Franz Cede, Botschafter u saveznom ministarstvu vanjskih poslova, u svojstvu agenta,

- za Komisiju Europskih zajednica, Anders Jessen i Paul Nemitz, članovi pravne službe, u svojstvu agenata,

uzimajući u obzir izvještaj za raspravu,

saslušavši usmena očitovanja Landa Rheinland-Pfalz, koji zastupaju profesor Siegfried Magiera i Monika Hentges-Krätzer, Ministerialrätin u saveznom ministarstvu gospodarstva, komunikacija, poljoprivrede i vinogradarstva Landa Rheinland-Pfalz, Alcan Deutschland GmbH-a, koji zastupa Reiner Kurschat, francuske vlade, koju zastupa Jean-Marc Belorgey, voditelj uprave za pravne poslove Ministarstva vanjskih poslova, u svojstvu agenta, i Komisije, koju zastupa Paul Nemitz, na raspravi održanoj 10. rujna 1996.,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 12. studenoga 1996.,

donosi sljedeću

Presudu

- 1 Rješenjem od 28. rujna 1994., koje je Sud zaprimio 2. veljače 1995., Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud) uputio je Sudu, na temelju članka 177. Ugovora o EZ-u, tri pitanja o tumačenju članka 92. i članka 93. stavka 3. Ugovora o EZ-u u vezi s obvezom nacionalnih tijela da izvrše povrat nezakonite državne potpore kada nacionalna pravila kojima se štiti primatelj potpore to otežavaju.
- 2 Pitanja su postavljena u okviru spora između Land Rheinland-Pfalz i Alcan Deutschland GmbH (u daljnjem tekstu: Alcan).
- 3 Od 1979. do 1987. Alcan je u Ludwigshafenu vodio tvornicu aluminija kojoj je 1982. prijetilo zatvaranje zbog znatnog rasta troška struje. Nakon što je Alcan najavio zatvaranje tvornice i raskid ugovora s 330 zaposlenika, vlada Rheinland-Pfalza ponudila je platiti Alcanu prijelaznu potporu u iznosu od 8 milijuna njemačkih maraka kao naknadu za troškove struje.
- 4 Saznavši iz tiska za taj projekt, Komisija je 7. ožujka 1983. saveznoj vladi poslala teleks zahtijevajući podatke.
- 5 Odlukom od 9. lipnja 1983. Land Rheinland-Pfalz dodijelio je prvu tranšu potpore u iznosu od 4 milijuna njemačkih maraka.
- 6 Savezna je vlada u teleksu Komisiji 25. srpnja 1983. potvrdila namjeru Landa Rheinland-Pfalz da dodijeli potporu te je kao odgovor na zahtjev Komisije od 3. kolovoza dostavila dodatne informacije.
- 7 Komisija je 7. studenoga 1983. potvrdila primitak podataka od savezne vlade te je utvrdila da „razdoblje od 30 dana za ispitivanje predložene potpore počinje teći 11.

listopada 1983.” Teleksom od 24. studenoga 1983., koji je Komisija zaprimila 28. studenoga 1983., njemačka je vlada obavijestila Komisiju da s obzirom na istek propisanog razdoblja pretpostavlja da prijelazna potpora može biti plaćena.

- 8 Dopisom od 25. studenoga 1983. Komisija je obavijestila saveznu vladu da je odlučila pokrenuti postupak na temelju prve točke članka 93. stavka 2. Ugovora o EEZ-u.
- 9 Land Rheinland-Pfalz je o tome obaviješten 28. studenoga 1983. Međutim, odlukom od 30. studenoga 1983. platio je Alcanu preostalu potporu od 4 milijuna njemačkih maraka.
- 10 Nacionalna tijela su 13. prosinca 1983. obavijestila Alcan da potpora nije bila prijavljena Komisiji.
- 11 Odlukom 86/60/EEZ od 14. prosinca 1985. o potpori koju je Land Rheinland-Pfalz (Savezna Republika Njemačka) dodijelio proizvođaču primarnog aluminija koji se nalazi u Ludwigshafenu (SL 1986, L 72, str. 30.), Komisija je potporu Alcanu ocijenila nezakonitom jer je dodijeljena protivno odredbama članka 93. stavka 3. Ugovora, i nespojivom sa zajedničkim tržištem na temelju članka 92. Ugovora te je u skladu s time naložila njezin povrat. Alcan je o toj odluci obaviješten 15. siječnja 1986.
- 12 Ni njemačka vlada, ni Alcan, nisu pobijali Odluku 86/60.
- 13 Savezna je vlada 12. veljače i 21. travnja 1986. obavijestila Komisiju o znatnim političkim i pravnim zaprekama za povrat potpore. Dopisom od 27. lipnja 1986. Komisija je inzistirala na povratu, a budući da je rok za podnošenje tužbe protiv Odluke 86/60 bio istekao, podnijela je žalbu na temelju druge točke članka 93. stavka 2. Ugovora o EEZ-u.
- 14 U svojoj presudi od 2. veljače 1989., Komisija/Njemačka (94/87, Zb., str. 175.), Sud je utvrdio kako Savezna Republika Njemačka svojim nepridržavanjem Odluke 86/60 nije ispunila obveze koje ima na temelju Ugovora.
- 15 Odlukom od 26. rujna 1989. Land Rheinland-Pfalz opozvao je odluke od 9. lipnja i 30. studenoga 1983. o dodjeli potpore te je naložio povrat isplaćenih iznosa. Alcan je podnio tužbu za poništenje te odluke, koju je Verwaltungsgericht Mainz (Upravni sud u Mainzu) usvojio. Budući da je Oberverwaltungsgericht (Viši upravni sud) Rheinland-Pfalz odbio žalbu koju je podnio Land Rheinland-Pfalz, potonji je podnio zahtjev za reviziju („Revision”) pred sudom koji je uputio prethodna pitanja.
- 16 Protiveći se povratu, Alcan se poziva na članak 48. Verwaltungsverfahrensgesetza (zakon o upravnom postupku koji se primjenjuje u Landu na temelju članka 1. stavka 1. Landesverwaltungsverfahrensgesetza, u daljnjem tekstu: VwVfG), koji predviđa:

„(1) Čak i nakon što je postao konačan, nezakoniti upravni akt može se povući bilo u cijelosti ili djelomično s budućim ili povratnim učinkom. Konstitutivni ili deklaratorni upravni akt u pogledu prava ili pravne koristi (upravni akt o generiranju prava) može se povući samo uz poštovanje uvjeta iz stavaka od 2. do 4.

(2) Nezakoniti upravni akt kojim se dodjeljuje novčano davanje, jednokratno ili u obrocima, ili djeljivo davanje u naturi, odnosno koji čini osnovu za takvo davanje,

ne može se opozvati kada se korisnik oslanjao na pravnu snagu upravnog akta te kada, vodeći računa o javnom interesu opoziva, njegovo očekivanje da takav akt postoji treba zaštititi. To očekivanje u pravilu treba zaštititi ako je korisnik iskoristio davanja koja su mu dodijeljena ili ako izjavi da je preuzeo imovinske obveze iz kojih se više ne može povući, ili to može samo uz štetne posljedice koje inače ne bi imao. Međutim, svoju uvjerenost u pravnu snagu upravnog akta korisnik ne može isticati ako je

1. ishodio upravni akt namjernim zavaravanjem, prijetnjama ili podmićivanjem;
2. ishodio upravni akt dajući podatke koji su materijalno netočni ili nepotpuni;
3. znao, ili kao rezultat teškog nemara nije znao, da je upravni akt nezakonit.

U okolnostima navedenima u trećoj rečenici, upravni akt u pravilu može biti opozvan s retroaktivnim učinkom. U dijelu u kojem je upravni akt opozvan, plaćanja koja su na temelju njega već izvršena trebaju biti vraćena. Što se tiče iznosa povrata, po analogiji se primjenjuju odredbe Bürgerliches Gesetzbuch (Građanski zakonik) o povratu iznosa stečenog bez osnove. Ako su ispunjeni uvjeti iz treće rečenice, obveznik povrata ne može se pozivati na prestanak bogaćenja ako je znao, ili zbog teškog nemara nije znao, za okolnosti koje su dovele do nezakonitosti upravnog akta. Iznos povrata određuje upravno tijelo u trenutku opoziva upravnog akta.

[...]

- (4) Ako upravno tijelo dođe do saznanja o činjenicama koje opravdavaju opoziv nezakonitog upravnog akta, opoziv je dopušten samo u roku od jedne godine od trenutka u kojem je tijelo saznalo te činjenice, osim u okolnostima spomenutima u trećoj rečenici prve alineje točke 2.

[...]”

- 17 Nacionalni sud smatra kako na temelju ovih odredaba žalbu valja odbiti. Prvo, rok spomenut u prvom dijelu članka 48. stavka 4. VwVfG-a je istekao jer je potpora ocijenjena nezakonitom u Odluci 86/60 od 14. prosinca 1985., odnosno najkasnije u dopisu Komisije od 27. lipnja 1986., a do opoziva mjere je došlo tek 26. rujna 1989. Nacionalno pravo, dakle, sprečava takav opoziv. Međutim, pravo Zajednice moglo bi ograničiti odredbe nacionalnog prava, osobito ako je upravno tijelo koristilo rok zastare za neprimjerenu svrhu kako bi spriječilo povrat koji nalaže pravo Zajednice. Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud) se u tom smislu poziva na presudu Suda od 21. rujna 1983., Deutsche Milchkontor i dr. (205/82 do 215/82, Zb., str. 2633.), iz koje slijedi da se u slučaju obveze povrata neopravdano plaćene potpore, prvo, nacionalno pravo treba primijeniti na način da povrat nezakonito dodijeljenih iznosa ne bude praktično nemoguć i, drugo, interesi Zajednice moraju u potpunosti biti uzeti u obzir.

- 18 Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud) zatim navodi da prema nacionalnom pravu primatelj potpore može pobijati opoziv potpore ako su diskrecijske ovlasti državnih tijela korištene nezakonito. Ti su uvjeti vjerojatno ispunjeni u ovom predmetu, u dijelu u kojem je potpora zapravo nametnuta Alcanu kako bi se zaštitila radna mjesta tijekom razdoblja koje je prethodilo važnim izborima. Land Rheinland-Pfalz je stoga odgovoran za nezakonitost odluke o dodjeli potpore do te mjere da bi pozivanje na zlouporabu ovlasti, prema nacionalnom pravu, spriječilo opoziv navedene odluke. Međutim, primjena načela iznesenih u gore navedenoj presudi Deutsche Milchkontor i dr. mogla bi dovesti do drukčije ocjene na razini Zajednice.
- 19 Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud) zaključno ističe kako se prema nacionalnom pravu Alcan također može oslanjati na činjenicu da je bogaćenje prestalo, na temelju šeste i sedme rečenice članka 48. stavka 2. VwVfG-a, u vezi s člankom 818. stavkom 3. njemačkog građanskog zakonika prema kojem izostanak obveze povrata odnosno odštete ako je izgledno da kod primatelja više nema bogaćenja.
- 20 U tim je okolnostima Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud) odlučio prekinuti postupak i postaviti Sudu sljedeća prethodna pitanja:
- „1. Je li zbog obveze primjene nacionalnog prava na način da ‚povrat koji nalaže pravo Zajednice ne bude praktično nemoguć i da interesi Zajednice budu u potpunosti uzeti u obzir‘, nadležno tijelo dužno, u skladu s konačnom, obvezujućom odlukom Komisije EZ-a kojom se nalaže povrat opozvati predmetnu odluku o potpori čak i ako je dopustilo da protekne rok koji je u tu svrhu predviđen nacionalnim pravom u interesu pravne sigurnosti?
2. U slučaju potvrdnog odgovora na prvo pitanje:
- Je li zbog gore navedene obveze nadležno tijelo dužno u skladu s konačnom, obvezujućom odlukom Komisije EZ-a kojom se nalaže povrat opozvati predmetnu odluku o potpori čak i ako je odgovorno za nezakonitost odluke o potpori do te mjere da je opoziv povreda dobre vjere prema primatelju?
3. U slučaju potvrdnih odgovora na prvo i drugo pitanje:
- Je li zbog gore navedene obveze nadležno tijelo dužno u skladu s konačnom, obvezujućom odlukom Komisije EZ-a kojom se nalaže povrat zahtijevati povrat dodijeljene potpore čak i ako je takav zahtjev izuzet nacionalnim pravom jer dobit više ne postoji, a u odsutnosti loše vjere na strani primatelja potpore?”
- 21 Ova se tri postavljena pitanja odnose na tumačenje prava Zajednice u odnosu na određena nacionalna postupovna pravila primjenjiva na odlukom Komisije naloženi povrat potpore koja je nezakonito dodijeljena te je ocijenjena nespojivom sa zajedničkim tržištem. Stoga najprije valja podsjetiti na pravila o ovom pitanju koja su predviđena pravom Zajednice.
- 22 Članak 93. stavak 2. Ugovora predviđa da Komisija, ako ustanovi da potpora koju je dodijelila neka država, ili potpora iz državnih sredstava, nije spojiva sa zajedničkim tržištem, donosi odluku prema kojoj dotična država mora ukinuti ili izmijeniti takvu potporu u roku koji odredi Komisija. Ako je, suprotno odredbama članka 93. stavka 3.,

predložena potpora već dodijeljena, odluka može biti u obliku naloga nacionalnim tijelima za povrat potpore (presude od 24. veljače 1987., Deufil/Komisija, 310/85, Zb., str. 901., t. 24., i od 14. rujna 1994., Španjolska/Komisija, C-278/92, C-279/92 i C-280/92, Zb., str. I-4103., t. 78.).

- 23 Svrha obveze države da ukine potporu koju Komisija smatra nespojivom sa zajedničkim tržištem jest ponovna uspostava prethodnog stanja (vidjeti osobito presudu od 4. travnja 1995., Komisija/Italija, C-348/93, Zb., str. I-673., t. 26.).
- 24 Povrat potpore se u načelu mora izvršiti u skladu s relevantnim postupovnim odredbama nacionalnog prava, no uz uvjet da se te odredbe primjenjuju na način da povrat koji nalaže pravo Zajednice ne bude praktično nemoguć (presuda od 21. ožujka 1990., Belgija/Komisija, C-142/87, Zb., str. I-959., t. 61., i od 20. rujna 1990., Komisija/Njemačka, C-5/89, Zb., str. I-3437., t. 12.; isto tako što se tiče povrata potpore Zajednice, gore navedena presuda Deutsche Milchkontor i dr.). Interes Zajednice posebno se mora u potpunosti uzeti u obzir prilikom primjene odredbe kojom se povlačenje nepravilnog upravnog akta podvrgava ocjeni različitih interesa koji su uključeni (gore navedena presuda od 2. veljače 1989., Komisija/Njemačka, t. 12.).
- 25 U tom pogledu, iako pravnom poretku Zajednice nije protivno nacionalno zakonodavstvo koje jamči poštovanje legitimnog očekivanja i pravne sigurnosti kad se radi o povratu, valja ipak napomenuti da, s obzirom na to da je nadzor Komisije nad državnom potporom na temelju članka 93. Ugovora obavezan, poduzetnici kojima je potpora dodijeljena u načelu se ne mogu pouzdati u to da je potpora zakonita, osim ako je ona dodijeljena u skladu s postupkom propisanim u tom članku. Pažljivi poduzetnik obično bi trebao moći utvrditi je li postupak poštovan (vidjeti gore navedenu presudu od 20. rujna 1990., Komisija/Njemačka, t. 13. i 14. i presudu od 14. siječnja 1997., Španjolska/Komisija, C-169/95, Zb., str. I-135., t. 51.).
- 26 Na pitanja koja je postavio nacionalni sud valja odgovoriti u svjetlu ovih razmatranja.
- Prvo pitanje
- 27 Svojim prvim pitanjem nacionalni sud u bitnome pita je li nadležno tijelo dužno opozvati odluku o dodjeli nezakonite potpore, u skladu s konačnom odlukom Komisije kojom se potpora ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te se nalaže njezin povrat, čak i ako je to tijelo dopustilo da istekne rok koji je u tu svrhu predviđen nacionalnim pravom u interesu pravne sigurnosti.
- 28 Nacionalni sud smatra da je datum od kojega je taj rok počeo teći datum kada je donesena odluka Komisije kojom se potpora ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te se nalaže njezin povrat odnosno najkasnije datum kada je Komisija ponovila taj zahtjev u dopisu upućenom državi članici.
- 29 Land Rheinland-Pfalz, njemačka i austrijska vlada te Komisija smatraju da obveza uzimanja u obzir interesa Zajednice, kako je navedena u gore navedenoj presudi Deutsche Milchkontor i dr., mora prevagnuti nad primjenom takvog roka. Međutim, Alcan smatra da je pravna sigurnost koja proizlazi iz određivanja takvog roka temeljno načelo koje mora biti zaštićeno pravom Zajednice, pa tako i nacionalnim pravnim

poredcima. Nikakva se nezakonita državna potpora stoga ne može vratiti nakon isteka takvog roka.

- 30 Iz spisa predmeta proizlazi da je potpora isplaćena bez prethodne prijave Komisiji te je tako bila nezakonita na temelju članka 93. stavka 3. Ugovora. Prva je tranša plaćena 9. lipnja 1983., bez prethodnog obavještanja Komisije, a druga 30. studenoga 1983., nakon dopisa Komisije od 25. studenoga 1983. kojim saveznu vladu obavještava da je dodjela prve tranše bila nezakonita te da druga tranša ne bi trebala biti isplaćena.
- 31 U skladu s načelom navedenim u točki 25. ove presude, primatelj potpore dakle nije u tom trenutku mogao opravdano očekivati da je dodjela zakonita.
- 32 Odluka 86/60 kojom je potpora ocijenjena nespojivom sa zajedničkim tržištem te se izrijekom i bezuvjetno nalaže povrat isplaćenih iznosa, donesena je 14. prosinca 1985., a Alcan je za nju saznao najkasnije do 15. siječnja 1986.
- 33 Iz spisa je također razvidno kako je nacionalno tijelo dopustilo istek jednogodišnjeg roka koji predviđa nacionalno pravo, a koji je počeo teći od datuma kada je ono saznalo za odluku Komisije.
- 34 Ako se državna potpora ocijeni nespojivom sa zajedničkim tržištem, valja napomenuti da je uloga nacionalnih tijela, kao što je nezavisni odvjetnik naveo u točki 27. svojeg mišljenja, samo izvršiti odluku Komisije. Prema tome, tijela ne uživaju nikakvu diskrecijsku ovlast u pogledu opoziva odluke o dodjeli potpore. Dakle, ako Komisija u odluci, koja nije bila predmet sudskog postupka, naloži povrat neopravdano isplaćenih iznosa, nacionalna tijela nemaju pravo donijeti nikakvu drugu ocjenu.
- 35 Ako nacionalna tijela ipak dopuste istek roka zastare, koji nacionalno pravo predviđa u vezi s opozivom odluke o dodjeli potpore, ta se situacija ne može tretirati jednako kao i ona u kojoj poduzetnik ne zna hoće li nadležna upravna tijela donijeti odluku i u kojoj načelo pravne sigurnosti nalaže da se takva nesigurnost okonča nakon isteka određenog roka.
- 36 Budući da nacionalna tijela ne uživaju nikakvu diskrecijsku ovlast, nesigurnost primatelja nezakonito dodijeljene potpore prestaje u trenutku kad Komisija donese odluku kojom potporu ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te nalaže njezin povrat.
- 37 Prema tome, načelo pravne sigurnosti ne može spriječiti povrat potpore zbog toga što su se nacionalna tijela sa zakašnjenjem uskladila s odlukom kojom se takav povrat nalaže. U suprotnom, povrat neopravdano isplaćenih iznosa bio bi praktično nemoguć, a odredbe Zajednice o državnoj potpori lišene djelotvornosti.
- 38 Na prvo pitanje stoga valja odgovoriti da pravo Zajednice nalaže nadležnom tijelu opoziv odluke o dodjeli nezakonite potpore, u skladu s konačnom odlukom Komisije kojom se potpora ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te se nalaže njezin povrat, čak i ako je tijelo dopustilo da istekne rok koji je u tu svrhu predviđen nacionalnim pravom u interesu pravne sigurnosti.

Drugo pitanje

- 39 Svojim drugim pitanjem nacionalni sud u bitnome pita je li nadležno tijelo dužno opozvati odluku o dodjeli potpore, u skladu s konačnom odlukom Komisije EZ-a kojom se potpora ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te se nalaže njezin povrat, čak i ako je to tijelo odgovorno za nezakonitost odluke o potpori do te mjere da je opoziv povreda dobre vjere prema primatelju.
- 40 Land Rheinland-Pfalz, njemačka i austrijska vlada te Komisija smatraju kako na ovo pitanje također valja odgovoriti potvrdno; međutim, Alcan osobito smatra da su okolnosti predmeta u glavnom postupku bile vrlo specifične, jer su mu nacionalna tijela praktički nametnula spornu potporu kako bi se spriječilo njegovo zatvaranje. U skladu s time, prigovor temeljen na dobroj vjeri u nekom vrlo specifičnom slučaju ne bi doveo do toga da se automatski ili gotovo uvijek sprječava provedba prava Zajednice.
- 41 Bez potrebe da se ocijeni postupanje njemačkih tijela u predmetu u glavnom postupku, što je zadatak isključivo nacionalnih sudova a ne Suda u okviru postupka na temelju članka 177. Ugovora, valja napomenuti, kao što je razvidno iz točaka 30. i 31. ove presude, da se primatelj potpore ne može pozivati na opravdano očekivanje da je potpora bila zakonita. Obveza primatelja da osigura pridržavanje postupka utvrđenog u članku 93. stavku 3. Ugovora u biti ne može ovisiti o postupanju državnih tijela čak i ako su ona bila odgovorna za nezakonitost odluke o potpori do te mjere da je opoziv povreda dobre vjere.
- 42 U okolnostima kao što su one u glavnom postupku, neopozivanje odluke o dodjeli potpore ozbiljno bi ugrozilo interese Zajednice te bi povrat koji nalaže pravo Zajednice učinilo praktično nemogućim.
- 43 Na drugo pitanje stoga valja odgovoriti da pravo Zajednice nalaže nadležnom tijelu opoziv odluke o dodjeli nezakonite potpore, u skladu s konačnom odlukom Komisije kojom se potpora ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te se nalaže njezin povrat, čak i ako je to tijelo odgovorno za nezakonitost odluke o potpori do te mjere da je opoziv povreda dobre vjere prema primatelju, ako primatelj nije mogao opravdano očekivati da je potpora zakonita jer nije bio poštovan postupak utvrđen člankom 93. Ugovora.

Treće pitanje

- 44 Svojim trećim pitanjem nacionalni sud u bitnome pita je li nadležno tijelo dužno opozvati odluku o dodjeli nezakonite potpore, u skladu s konačnom odlukom Komisije kojom se potpora ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te se nalaže njezin povrat, čak i ako bi to bilo izuzeto nacionalnim pravom jer je bogaćenje prestalo, a u odsutnosti loše vjere na strani primatelja potpore.
- 45 S time u vezi Alcan tvrdi da je potpora korištena u skladu s njezinom namjenom kako bi se nadoknadio dio troška struje koji je nastao između ožujka 1983. i veljače 1984., što bi se prema nacionalnom pravu moglo smatrati prestankom bogaćenja.
- 46 On također smatra kako iz gore navedene presude Deutsche Milchkontor i dr. proizlazi da je načelo pozivanja na prestanak bogaćenja, a ono proizlazi iz načela razmjernosti, također dio prava Zajednice te se stoga treba poštovati. Nadalje, u području državnih potpora vrlo su rijetki slučajevi u kojima je došlo do prestanka bogaćenja zato što

potpora najčešće nastavlja proizvoditi učinak na imovinu primatelja. U ovom su predmetu okolnosti bile vrlo specifične te nisu bile takve da bi provedbu prava Zajednice učinile praktično nemogućom.

- 47 Land Rheinland-Pfalz, njemačka i austrijska vlada te Komisija smatraju da se praksa Suda, kako je utvrđena u gore navedenoj presudi od 20. rujna 1990., Komisija/Njemačka, primjenjuje i na ovaj predmet, tako da primatelj potpore ne može tvrditi da je bogaćenje prestalo.
- 48 U tom pogledu valja primijetiti kako je prema tvrdnjama nacionalnog suda činjenica da nacionalno pravo uzima u obzir prestanak bogaćenja ako nema zle vjere na strani primatelja, obuhvaćena općim načelom zaštite opravdanog očekivanja primatelja nezakonitog upravnog akta.
- 49 Već je u točki 25. ove presude napomenuto kako poduzetnici primatelji potpore ne mogu imati opravdano očekivanje o zakonitosti potpore, osim ako je ona dodijeljena u skladu s postupkom utvrđenim u članku 93. Ugovora.
- 50 Prema tome, isti zaključak vrijedi i za pozivanje na prestanak bogaćenja, koje bi u ovom slučaju učinilo povrat koji nalaže pravo Zajednice praktično nemogućim.
- 51 Suprotno tvrdnjama Alcana, činjenica da je bogaćenje prestalo nije neuobičajena s računovodstvenog stajališta; ona je štoviše pravilo u slučaju državne potpore koja se obično dodjeljuje poduzetnicima u teškoćama, čija bilanca u trenutku povrata potpore više ne otkriva dodanu vrijednost koja se nesporno može pripisati državnoj potpori.
- 52 Nadalje, kao što je nezavisni odvjetnik naglasio u točki 38. svojeg mišljenja, poduzetnik koji nakon dodjele potpore pretrpi gubitke može ipak nastaviti ostvarivati koristi od svojeg privremenog nastavka poslovanja, i to posebno u smislu da zadrži svoj tržišni položaj, dobar ugled i krug kupaca. U skladu s time ne može se tvrditi kako je bogaćenje prestalo samo zato što se korist proizašla iz dodjele državne potpore više ne pojavljuje u bilanci poduzetnika primatelja potpore.
- 53 Prema tome, neutemeljena je argumentacija Alcana prema kojoj bi Sud trebao uzeti u obzir njegovo specifično stanje jer je bogaćenje navodno prestalo.
- 54 Na treće pitanje stoga valja odgovoriti da pravo Zajednice nalaže nadležnom tijelu opoziv odluke o dodjeli nezakonite potpore, u skladu s konačnom odlukom Komisije kojom se potpora ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te se nalaže njezin povrat, čak i ako nacionalno pravo takav povrat isključuje zbog prestanka bogaćenja, a u odsutnosti zle vjere na strani primatelja.

Troškovi

- 55 Troškovi njemačke, francuske i austrijske vlade, kao i troškovi Komisije Europskih zajednica, koje su podnijele očitovanja Sudu, ne nadoknađuju se. Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka.

Slijedom navedenoga,

SUD,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku koji je uputio Bundesverwaltungsgericht (Savezni upravni sud, Njemačka) rješenjem od 28. rujna 1994., odlučuje:

- 1. Pravo Zajednice nalaže nadležnom tijelu opoziv odluke o dodjeli nezakonite potpore, u skladu s konačnom odlukom Komisije kojom se potpora ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te se nalaže njezin povrat, čak i ako je tijelo dopustilo da istekne rok koji je u tu svrhu predviđen nacionalnim pravom u interesu pravne sigurnosti.**
- 2. Pravo Zajednice nalaže nadležnom tijelu opoziv odluke o dodjeli nezakonite potpore, u skladu s konačnom odlukom Komisije kojom se potpora ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te se nalaže njezin povrat, čak i ako je to tijelo odgovorno za nezakovitost odluke o potpori do te mjere da je opoziv povreda dobre vjere prema primatelju, ako primatelj nije mogao opravdano očekivati da je potpora zakonita jer nije bio poštovan postupak utvrđen člankom 93. Ugovora.**
- 3. Pravo Zajednice nalaže nadležnom tijelu opoziv odluke o dodjeli nezakonite potpore, u skladu s konačnom odlukom Komisije kojom se potpora ocjenjuje nespojivom sa zajedničkim tržištem te se nalaže njezin povrat, čak i ako nacionalno pravo takav povrat isključuje zbog prestanka bogaćenja, a u odsutnosti zle vjere na strani primatelja potpore.**

Objavljeno na javnoj raspravi u Luxembourggu 20. ožujka 1997.

[Potpisi]

*Jezik postupka: njemački